

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۰/۱۴

تاریخ پذیرش: ۹۸/۵/۲۳

فصلنامه خط‌مشی‌گذاری عمومی در مدیریت

سال دهم/ شماره سی و پنجم/ پائیز ۱۳۹۸

تأثیر تمرکززدایی دولت بر کاهش فساد اداری با نقش میانجی استقرار دولت الکترونیک

(مورد مطالعه: سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی)^۱

ساسان تابع افشار^۲ - مسعود قهرمانی^۳

چکیده

زمینه: فساد اداری، معضل اساسی سازمان‌های دولتی در بسیاری از کشورهای جهان است. به نظر می‌رسد که توسعه فناوری اطلاعات و استقرار دولت الکترونیک، آغازگر مرحله جدیدی در جهت شفاف‌سازی و کاهش فساد اداری در سازمان‌ها است.

هدف: بررسی تأثیر تمرکززدایی دولت بر کاهش فساد اداری با نقش میانجی استقرار دولت الکترونیک در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی.

روش: از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی - پیمایشی و از نوع تحقیقات همبستگی می‌باشد. جامعه آماری، کلیه کارکنان سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی به تعداد ۶۳۰۷۹ نفر که با استفاده از فرمول کوکران و روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه بندی شده ۳۸۲ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. جهت جمع‌آوری و سنجش اطلاعات به ترتیب از پرسشنامه‌های استاندارد تمرکززدایی دولت پینتریچ و درابدالی (۱۳۹۲) با ضرایب آلفای کرونباخ ۰/۸۵، استقرار دولت الکترونیک رضایی‌کیا (۱۳۹۲) ۰/۸۱، و فساد اداری شریفی و ژانگ (۲۰۰۹) ۰/۹ استفاده گردید. روایی محتوایی پرسشنامه‌ها به تأیید خبرگان رسید.

یافته‌ها: تمرکززدایی دولت بر استقرار دولت الکترونیک، استقرار دولت الکترونیک بر کاهش فساد اداری، و تمرکززدایی دولت بر کاهش فساد اداری تأثیر مثبت داشته است.

نتیجه‌گیری: نتایج کلی بیانگر تأثیر تمرکززدایی دولت از طریق استقرار دولت الکترونیک بر کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی است.

واژگان کلیدی: تمرکززدایی دولت، فساد اداری، دولت الکترونیک، مدیریت دولتی

^۱ این پژوهش برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت دولتی - گرایش خط‌مشی‌گذاری عمومی است

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت دولتی - خط‌مشی‌گذاری عمومی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران

^۳ استادیار گروه مدیریت دولتی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران (مسئول مکاتبات) mhd472002@yahoo.com

مقدمه

ارکان و اجزای نظام و... و برخورد بدون تبعیض با مفسدان به‌ویژه در سطوح مدیریتی (تدبیر ۴۸) مورد تأکید جدی قرار گرفته است.^۵

در سال‌های اخیر محققان به این نتیجه رسیده‌اند که تمرکززدایی می‌تواند در کاهش فساد اداری سازمان‌های دولتی نقش مثبت و بسزایی داشته باشد (حسینی صدرآبادی و هاشمیه، ۱۳۹۵: ۲). امروزه گرایش فزاینده به اجرای سیاست‌های تمرکززدایی در برنامه‌های توسعه منطقه‌ای و ملی در بیشتر کشورهای دنیا مشاهده می‌شود. چراکه تمرکززدایی می‌تواند به عنوان ابزار و وسیله رشد و توسعه در بخش‌های مختلف فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی ایفای نقش کند و از سوی دیگر، تجربه کشورهایی که به این نوع برنامه‌ها روی آورده‌اند، نشان داده است که تمرکززدایی در برنامه‌ها و برنامه‌ریزی‌های آن‌ها در میان‌مدت و بلندمدت در اکثر سیاست‌ها و خط‌مشی‌های آن‌ها جواب داده است (ملکی و آقامحمدی، ۱۳۹۴: ۱۳). اما از سوی دیگر، تمرکززدایی دارای چالش‌ها و موانعی است که عدم توجه به آنها در درازمدت خسارت‌های جبران‌ناپذیری به بار خواهد آورد. کالینس و گرین^۶ (۲۰۰۹)، معتقدند که تمرکززدایی، تفویض اختیار و قدرت در زمینه تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و اعمال کنترل بوده و اگر به‌درستی و به‌خوبی اجرا شود می‌تواند فرصت‌های مهمی را برای توسعه در جوامع فراهم آورد (زاهدی و نجفی زاده، ۱۳۹۵: ۷۶) و از سوی دیگر، چنانچه شرایط تمرکززدایی در برخی از حیطه‌ها فراهم نباشد اقدام به این کار می‌تواند صدمات جبران‌ناپذیری در فرایند برنامه‌ریزی به وجود آورد (اسدزاده، ۱۳۹۲: ۳۶). امروزه با گسترش فناوری اطلاعات تمام ابعاد زندگی بشر دچار تحول بنیادین شده به طوری که دنیای کنونی را در جریان یک دگردیسی کامل قرار داده است و این روند همچنان ادامه دارد. در این میان توسعه و کاربرد فناوری اطلاعات با هدف استقرار دولت الکترونیک آغازگر

فساد مالی و اداری در بیشتر کشورهای جهان وجود دارد. فساد اداری پدیده‌ای است که همواره همراه و همزاد دولت‌ها است. از زمانی که جمعیت افزایش یافت و دولت‌ها مجبور شدند برای حل مشکلات اجتماعی، فعالیت بشری را سازمان‌یافته نمایند، فساد نیز نمایان شد (رشیدیان و نژاد ایرانی، ۱۳۹۴: ۱۱۵). بدون شک، فساد سبب وارد کردن خدشه بر سیاست‌های دولت و عملکرد دستگاه‌های اجرایی شده و باعث از بین رفتن منابع ملت‌ها، افزایش هزینه‌ها، و اخلال در فرایند تصمیم‌گیری خواهد شد (بائور^۱، ۲۰۱۲: ۱۰). به‌طورکلی فساد موجب زیان‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، تضعیف اعتقاد و اعتماد مردم به ظرفیت‌ها و توانایی‌های یک حکومت و در آخر، قطع امید از دولت‌ها می‌شود (کورر^۲، ۲۰۰۵: ۵۹). لذا، حضرت آیت‌الله سید علی خامنه‌ای (مد ظله العالی)، در تاریخ ۱۳۸۰/۰۲/۱۰ فرمان راهبردی را مشتمل بر هشت ماده درخصوص مبارزه‌ی همه‌جانبه و سازمان‌یافته با مفاسد مالی و اقتصادی، خطاب به سران قوای سه‌گانه صادر کردند، که مؤید اهمیت مقابله با فساد در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران است.^۳ همچنین، در سیاست‌های کلی نظام اداری ابلاغ شده از جانب رهبر معظم انقلاب اسلامی به تاریخ ۱۳۸۹/۰۱/۳۱ بر عدم تمرکز اداری و سازمانی (بند ۱۱)، توسعه نظام اداری الکترونیک (بند ۱۵)، ارتقای سلامت نظام اداری و رشد ارزش‌های اخلاقی در آن از طریق اصلاح فرایندهای قانونی و اداری، بهره‌گیری از امکانات فرهنگی و بکارگیری نظام موثر پیشگیری و برخورد با تخلفات (بند ۲۴) تأکید شده است.^۴ سرانجام، بر اساس فراخوان رهبر معظم انقلاب اسلامی برای تکمیل و ارتقای الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت (۱۳۹۷/۰۷/۲۲)؛ تدابیر راهبردی همچون تمرکززدایی در ساختار اقتصادی- مالی کشور... (تدبیر ۳۱)، و ارتقای نظارت رسمی، مردمی و رسانه‌ای بر

مرحله جدیدی از حیات مدیریت بخش عمومی است و دولت‌ها در تلاشند با استقرار آن گام مهمی در راستای حرکت به سوی جامعه‌ی اطلاعاتی بردارند. به دلیل ماهیت فناوری اطلاعات و ارتباطات انتظار می‌رود که کاربرد این صنعت باعث افزایش شفافیت فرآیندهای اداری و تصمیم‌گیری شود. این باور وجود دارد که به کارگیری اینترنت و دیگر ابزارهای اطلاعاتی، سرانجام جایگزین تصمیم‌های غیرشفاف و غیردموکراتیک متصدیان امور و مدیران دولتی خواهد شد، اما اجرای کنترل فساد همیشه فعالیتی کاربر و اطلاعات بر بوده و به همین دلیل، مدیران به فنون و ابزار کمکی نیاز دارند تا بتوانند با اتکا به آن‌ها، فساد اداری را کنترل کنند (حسینی صدرآبادی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴)

دولت الکترونیک شیوه‌ای برای دولت‌ها به منظور استفاده از فناوری جدید می‌باشد که به افراد تسهیلات لازم جهت دسترسی مناسب به اطلاعات و خدمات دولتی، اصلاح کیفیت خدمات و ارائه فرصت‌های گسترده‌تر برای مشارکت در فرآیندها و نمادهای مردم‌سالار را اعطا می‌کند (هادی زاده مقدم، نکویی‌زاده و میرزاده، ۱۳۸۹: ۳۶).

شواهد و مدارک موجود، بیانگر وجود مشکلات سازمانی متعدد در مؤسسات و شرکت‌های دولتی می‌باشد. بدون شک وجود این مشکلات سبب کاهش اثربخشی، کارایی و سرانجام بهره‌وری سازمانی می‌شود. بررسی‌های به‌عمل‌آمده (اجرای برنامه‌های هفت‌گانه تحول اداری) در مورد نظام اداری ایران نشان می‌دهد که بهره‌وری در سازمان‌های دولتی کشور، علیرغم ورود تکنولوژی پیشرفته، روند کاهشی داشته است (ذاکرسالحي، ۱۳۹۱: ۹۹). در واقع فساد اداری و مالی در دستگاه‌های دولتی از گذشته و تا به حال خود را نشان داده است. به نظر می‌رسد فساد در ایران از بعد از انقلاب اسلامی همیشه همراه دستگاه‌های دولتی بوده است. تأثیر جنگ تحمیلی ۸

ساله باعث شد تا دخالت مستقیم در دستگاه‌های اداری و اقتصاد کشور و از طرفی دیگر مبارزه با فسادهای مالی و اداری در نتیجه انحصاری کردن برخی امور اقتصادی باعث عجز شدن فساد با دستگاه‌های دولتی در ایران شود. با توجه به بحث تمرکززدایی و اهمیتی که برای رشد سایر بخش‌ها و شهرها دارد، می‌توان نگاهی مجزا به آن داشت و با تفویض اختیارات و تصمیم‌گیری‌ها به سایر شهرها و نقاط و با کمک گرفتن از دولت الکترونیک، امکانانی را برای دولت فراهم آورد. با توجه به اهمیت تمرکز زدایی و کاهش فساد در ادارات و سازمان‌های دولتی و اینکه سازمان‌ها برای رسیدن به رشد و پیشرفت و بهره‌وری باید به سمت تمرکززدایی حرکت کرده و با استقرار دولت الکترونیک به کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی کمک نمایند.

تمرکز - تمرکززدایی

به اعتقاد رایینز^۷، تمرکز نسبت به دو جزء دیگر ساختار سازمانی، بحث انگیزتر است. به اعتقاد بیشتر نظریه‌پردازان، به میزانی که تصمیم‌گیری در یک نقطه واحد در سازمان متمرکز شده است، تمرکز گفته می‌شود. تراکم قدرت در یک نقطه، بر تمرکز دلالت دارد و عدم تراکم یا تراکم کم، نشانه عدم تمرکز است. تمرکز به میزان استقلال یک شغل در تصمیم‌گیری و انتخاب توجه دارد. برخی از زیرمجموعه‌های تصمیم‌گیری که می‌توانند محدوده‌ای متمرکز را شکل دهند عبارتند از: تعیین برنامه‌ها، تخصیص امکانات، جذب منابع، اعطای پاداش، استخدام و اخراج، ارزیابی عملکرد، ارتقا، تنظیم و اختصاص بودجه، دسترسی به اطلاعات و کنترل بر فرایندها هستند (رضویان، ۱۳۸۳: ۴۱). تمرکز به معنای عام یعنی مرکز شدن، مرکزیت داشتن و یا محور شدن. از نظر اداری - تشکیلاتی، تمرکز؛ نظام و شیوه‌ای است که در آن تصمیمات در زمینه کلیه امور عمومی (ملی و محلی) توسط مرکز سیاسی و اداری

سازمان تقسیم می‌شود. تمرکز مطلق نیز صلاحیت دولت را در اجرای وظایف خود به مخاطره می‌اندازد. زیرا امکان ندارد که دولت مرکزی بتواند کلیه امور کشور را به تنهایی از مرکز هدایت کند. به همین جهت وجود تعادل دائمی بین تمرکز و عدم تمرکز ضروری است و هردولتی با در نظر گرفتن اوضاع واحوال سیاسی- اجتماعی خود می‌تواند از میزان قدرت مرکزی بکاهد، یا بر قدرت مقامات مرکزی بیفزاید (رضویان، ۱۳۸۳: ۱۷).

فساد و فساد اداری

فساد به معنای شکستن است. بنابراین در فساد چیزی می‌شکند یا نقض می‌شود. فساد در فرهنگ وبستر به عنوان " پاداشی نا مشروع که برای وادار کردن فرد به تخلف از وظیفه تخصیص یاد می‌شود. گونار میردال^۹ فساد را در معنای وسیعتری مورد مطالعه قرار می‌دهد. به نظر وی، فساد به تمام شکل‌های گوناگون انحراف یا اعمال قدرت شخصی و استفاده نامشروع از مقام و موقعیت شغلی قابل اطلاق است. فساد یک موضوع پیچیده است و هنگامی جلوه‌گر می‌شود که مؤسسات ضعیف و نظام اقتصادی بازار منحرف شده باشد. بانک جهانی فساد را به عنوان سوء استفاده از اختیارات دولتی (عمومی) برای منافع شخصی یا گروهی که از آن تبعیت می‌کند تعریف کرده است (برتوت، جیگار و گریمز^{۱۰}، ۲۰۱۰: ۲۷۰).

فساد اداری مسأله‌ای است که در تمام ادوار گریبانگر دستگاه‌ها و سازمان‌ها بوده و هسته اندیشه بسیاری از دانشمندان و متفکران سیاسی را تشکیل می‌دهد است. فساد اداری به عنوان یکی از عمومی‌ترین اشکال فساد پدیده‌ای است که مرزهای زمان و مکان را در نوردیده و با این ویژگی نه به زمان خاصی تعلق دارد و نه مربوط به جامعه خاصی می‌شود. در واقع می‌توان گفت فساد اداری پدیده‌ای همزاد حکومت است. یعنی از زمانی که فعالیت‌های بشر شکل سازمان

واحدی که معمولاً در مرکز کشور قرار دارد اتخاذ و به موقع به اجرا گذاشته می‌شود. در این حالت قدرت و اختیار اداره و اجرای امور نیز کلاً در سازمان‌های مرکزی، یا نمایندگی آنها در مناطق مختلف کشور تجمع می‌یابد (عبداله‌نژاد، ۱۳۹۷: ۱۳۸).

تمرکززدایی یا عدم تمرکز یعنی از مرکزیت درآوردن، توزیع و تقسیم، ایجاد تعادل و توازن، و از نظر اداری-تشکیلاتی، عدم تمرکز؛ نظام و شیوه‌ای است بر عکس نظام تمرکز. در این نظام امور عمومی (ملی و محلی) را سازمان‌های مرکزی، و امور محلی را سازمان‌های محلی که در مراکز جمعیتی و سطوح مختلف تقسیمات کشوری استقرار دارند، اداره می‌کنند. در این نظام قدرت مرکزی قسمتی از اختیارات خود را به صراحت قانون اساسی، یا قوانین عادی به مقامات و سازمان‌های واجد شرایط محلی واگذار می‌کند (رضویان، ۱۳۸۳: ۵۳).

ریشه ابهام تمرکز و عدم تمرکز در این است که این دو هر شکلی که باشند در یک مورد وجه تشابه دارند؛ یعنی هر دو مظهر شکل و ترکیب قدرت در تصمیم‌گیری هستند. به عبارت دیگر منظور از تمرکز سیاسی، اداری و سازمانی این است که قدرت تصمیم‌گیری در بالاترین سطح نظام سیاسی، اداری و یا سازمانی در دست افراد معدودی قرار می‌گیرد. از سوی دیگر، وقتی قدرت تصمیم‌گیری در سطوح مختلف نظام سیاسی، اداری و یا سازمانی توزیع شده باشد عدم تمرکز ایجاد خواهد شد (آلیجیا^{۱۱}، ۲۰۰۴: ۳۱). تمرکز و عدم تمرکز امری نسبی است. زیرا چنانچه دولتی بر مبنای عدم تمرکز مطلق اداره شود، دیگر تسلط و یا نظارت قدرت مرکزی بر حکومت محلی مفهومی ندارد. به عبارت دیگر عدم تمرکز مطلق یعنی فروپاشی حکومت مرکزی و تجزیه یک دولت به چند دولت، یعنی خروج واحدی از عضویت حکومت و تشکیل حکومت مستقل. دولتی که در آن قدرت مرکزی وجود نداشته باشد، دولت نیست و به گروه‌های انسانی فاقد

معضلات به عنوان چالش‌هایی که همواره پیش‌روی مدیران هستند تلقی می‌شوند که به دلیل عدم کنترل سازمان بر علل پیدایی آن‌ها، طبیعتاً کنترل آن‌ها نیز بسیار دشوار است؛ به عنوان مثال فساد اداری تا حد زیادی از نظام‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تأثیر می‌پذیرد (وطن ملک، ۱۳۹۵: ۴۸).

فساد اداری انواع گوناگونی دارد که رایج‌ترین آنها عبارتند از:

۱- فساد مالی که خود به چندین نوع تقسیم می‌شود:

• ارتشاء؛

• اختلاس؛

• فساد در خریدهای دولتی از بخش خصوصی؛

• فساد در قراردادهای مقاطعه کاری دولت با

پیمانکاران؛

• فساد مالیاتی؛

۲- استفاده شخصی از اموال دولتی؛

۳- کم‌کاری، گزارش مأموریت کاذب، صرف وقت در اداره برای انجام کارهایی به غیر از وظیفه اصلی،

۴- سرقت اموال عمومی از سوی کارکنان؛

۵- اسراف و تبذیر؛

۶- ترجیح روابط بر ضوابط؛

۷- فساد در شناسایی و مبارزه با قانون شکنی؛ (تساهل و تسامح نسبت به فساد)

۸- فساد در رایۀ کالا و خدمات دولتی؛

۹- فساد در صدور مجوز برای فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی؛

۱۰- فساد استخدامی: (عدم رعایت ضوابط و

معیارهای شایستگی در گزینش، انتخاب و ارتقای

افراد در سازمان). (سلیمی و پورعزت، ۱۳۸۹: ۱۳۷)

در دنیای امروز که هرروز شکل تازه‌ای از ارتباطات اقتصادی به وجود می‌آید و افراد و شرکت‌ها و مؤسسات با یکدیگر در ارتباط می‌باشند و تغییرات مالی آن‌ها بر یکدیگر تأثیر دارد و روزبه‌روز این

یافته و منسجمی به خود گرفت از همان زمان فساد اداری نیز همچون جزء لاینفکی از متن سازمان ظهور کرده است. بنابراین می‌توان فساد را فرزند ناخواسته سازمان تلقی کرد که در نتیجه تعاملات گوناگون در درون سازمان و نیز به مناسب تعامل میان سازمان و محیط آن به وجود آمده است (نیکنام، ۱۳۸۷: ۶۰).

بر اساس بند الف، ماده ۱ از فصل اول قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد (مصوب ۱۳۹۰/۰۲/۲۹ مجلس شورای اسلامی)، فساد هرگونه فعل یا ترک فعلی است که توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به صورت فردی، جمعی یا سازمانی که عمداً و با هدف کسب هرگونه منفعت یا امتیاز مستقیم یا غیرمستقیم برای خود یا دیگری، با نقض قوانین و مقررات کشوری انجام پذیرد یا ضرر و زیانی را به اموال، منافع، منابع یا سلامت و امنیت عمومی و یا جمعی از مردم وارد نماید نظیر رشاء، ارتشاء، اختلاس، تبانی، سوءاستفاده از مقام یا موقعیت اداری، سیاسی، امکانات یا اطلاعات، دریافت و پرداختهای غیرقانونی از منابع عمومی و انحراف از این منابع به سمت تخصیصهای غیرقانونی، جعل، تخریب یا اختفاء اسناد و سوابق اداری و مالی.^{۱۱}

در تعریفی که توسط ساموئل هانتینگتن^{۱۲} ارائه شده، وی معتقد است: فساد اداری به مجموعه‌ی رفتارهای آن دسته از کارکنان بخش عمومی اطلاق می‌شود که در جهت منافع غیر سازمانی، ضوابط و عرف پذیرفته شده را نادیده می‌گیرند. به عبارت دیگر فساد ابزاری نامشروع برای برآوردن تقاضاهای نامشروع از نظام اداری است (پاول و اوکرانا^{۱۳}، ۲۰۱۳: ۱۱۸).

فساد اداری بخش از مجموعه مسایلی است که سازمان‌ها در دوره‌ی عمر خود به ناگزیر آن را تجربه می‌کنند. این مجموعه مسایل به معطلاتی اشاره دارد که به طور عمده ریشه‌های آن در خارج از سازمان قرار داشته ولی آثار آن سازمان‌ها را متأثر می‌سازد. این

اداری تسهیل کننده فساد اداری هستند (عیوضی و سرخانی، ۱۳۹۲: ۴۴).

علت‌ها و عوامل تاثیر گذار بر فساد اداری

عوامل مؤثر بر فساد پیچیده و گسترده است و در کشورهای مختلف با روش‌های متفاوتی بررسی می‌شود. می‌توان جمع بندی تحلیل‌های مختلف از فساد را به شرح زیر فهرست کرد (محمدپناه، ۱۳۸۶: ۸).

• عوامل اداری و مدیریتی

فضای یا جو سازمانی و فرهنگ سازمانی نقش انگیزشی مهمی در فراهم شدن زمینه‌های فساد اداری ایفا می‌کند. فقدان فرهنگ سازمانی قوی و دلبستگی نداشتن کارکنان و مدیران به سازمان و اهداف آن و نیز نبود شفافیت و پاسخگویی در فعالیت‌های نظام اداری از عوامل مهمی هستند که در کنار سایر عوامل اداری و مدیریتی موجب بروز فساد اداری می‌شوند.

• عوامل فرهنگی و اجتماعی

فساد در بستر فرهنگ‌های مختلف تعاریف و شکل‌های متفاوتی - از نظر ارزش و ضد ارزش تلقی شدن - به خود می‌گیرد. ویژگی‌های فرهنگی جوامع از جمله عناصر موثر در ایجاد و گسترش فساد به حساب می‌آید.

• عوامل سیاسی

ساختار سیاسی اجتماعی، میزان قدرت و مسئولیت سیاستمداران را مشخص می‌کند. متغیرهای عمده سیاسی که می‌تواند بر میزان فساد تاثیر بگذارد عبارتند از:

(۱) نحوه تقسیم قدرت

(۲) میزان آزادی‌های سیاسی بویژه نقد قدرت

(۳) میزان ثبات سیاسی

فعالیت‌ها پیچیده‌تر می‌شود این عوامل باعث می‌شود که نقش حسابداری به‌عنوان فراهم‌کنندگان اطلاعات مالی با استفاده از استانداردهای حسابداری برای استفاده‌کنندگان بیشتر مشخص گردد. نیاز روزافزون مؤسسات و سازمان‌ها به اطلاعات صحیح و بهنگام جهت به‌کارگیری در فرآیند تصمیم‌گیری مدیران، مقوله‌ای اجتناب‌ناپذیر است. در این راستا سیستم اطلاعات مدیریت، منبع اصلی ارائه اطلاعات بشمار می‌آید. سیستم اطلاعات حسابداری به‌عنوان مهم‌ترین زیرمجموعه این سیستم، اطلاعات مالی متنوعی را در اختیار استفاده‌کنندگان این نوع اطلاعات، خصوصاً مدیران هر سازمان قرار می‌دهد (لیست و لنز، ۲۰۰۰: ۱۱۴).

عوامل تسهیل کننده یروز فساد اداری

الف) عوامل سیاسی: عدم استقلال کامل قوه قضائیه، نفوذ قوه مجریه بر آن و بر دستگاه‌های نظارت و بازرسی، فشار گروه‌های ذی‌نفوذ در داخل و خارج سازمان، فساد مدیران عالی‌رتبه، جوسازی و غوغاسالاری، توصیه برای در امان ماندن مدیران مختلف از مجازات‌ها و تساهل و تسامح نسبت به موارد مشاهده شده از عوامل سیاسی تسهیل کننده جریان فساد تلقی می‌شوند (عیوضی و سرخانی، ۱۳۹۲: ۴۳).

ب) عوامل اداری: تشکیلات و ساختار اداری غیرکارآمد، حجیم و نامتناسب با اهداف و وظایف، پیچیدگی قوانین و مقررات و تعداد بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های اداری، مدیران غیر مؤثر، فقدان نظام شایسته سالاری، وجود تبعیضات در استخدام، انتصاب و ارتقای افراد، نارسایی در نظام حقوق و دستمزد، نظام پاداش و تنبیه و بویژه نظام نظارت و ارزشیابی، ترجیح اهداف گروهی به اهداف سازمانی و ناآگاهی ارباب رجوع به فرایندهای اداری و حقوق خود از عوامل

• عوامل اقتصادی

برخی صاحب نظران در بررسی میزان فساد بر رشد اقتصادی، معتقدند که کاهش فقر و رشد اقتصادی، فساد را کاهش می‌دهد. شواهد نشان می‌دهد که در قرن گذشته و هم زمان با رشد اقتصادی کشور-ها، فساد سیر نزولی داشته است (ذاکر صالحی، ۱۳۹۱: ۴۹). نظام تأمین اجتماعی ناکارآمد و ساختار نامناسب حقوق و دستمزد افراد از جمله عوامل اقتصادی محسوب می‌شوند.

دولت الکترونیک

دولت الکترونیکی به معنای اطلاع‌رسانی و خدمات‌رسانی به موقع دقیق و کارآمد در ۲۴ ساعت شبانه روز، ۷ روز هفته و ۳۶۵ روز سال از طریق وسایل ارتباطی گوناگون مانند تلفن و اینترنت است. بکارگیری فناوریهای اطلاعات و ارتباطات در ارایه خدمات اجتماعی، اداری و اقتصادی بخصوص در بخش دولتی برای بالابردن بهره‌وری و نیز بهبود خدمات و ارایه اطلاعات به شهروندان، تجار و کسبه است. دولت الکترونیک به عنوان بستر و فرآیند مدیریت بدون کاغذ در حکومت مطرح است و در آن در نهایت بسیاری از ارتباطات بین اداره‌ها (با هم و با مردم) از طریق کانال‌های چند رسانه‌ای صورت می‌گیرد (یعقوبی، ۱۳۸۸: ۱۹). دولت الکترونیکی باعث می‌گردد که کلیه شهروندان، شرکت‌های تجاری، سازمان‌های دولتی و کارمندان دولت از طریق وب سایت‌ها در شبکه اینترنت و بدون محدودیت مکانی و زمانی به اطلاعات و خدمات دولتی دسترسی پیدا کنند (فیضی و مقدسی، ۱۳۸۴: ۲۸)

استقرار دولت الکترونیک

گسترش روزافزون ارتباطات و تأثیر آن بر فضای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جوامع، پیچیدگی‌های ناشی از پیشرفت سریع و شتابان فن‌آوری وجود دولتی

کارآمد و به‌روز را به‌منظور انجام وظایف حکومتی ضروری می‌نماید. در مورد دولت، چگونگی کارکرد آن، مکانیزم‌های درونی و رابطه آن با سایر نهادهای جامعه نظریه‌های مختلفی مطرح شده است. علی‌رغم تفاوت‌های روش‌شناختی این نظریات، همه آن‌ها بر این مسأله تأکید دارند که دولت می‌بایست برای انجام وظایفش کارایی خود را بالا ببرد. از جمله راه‌کارهای ارتقاء کارایی دولت، پیاده‌سازی و استقرار سیستم‌هایی است که به‌طور خلاصه به دولت الکترونیکی مشهور می‌باشند. در واقع دولت الکترونیکی یکی از پدیده‌های مهم حاصل از به‌کارگیری فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات است که تحولات عمیقی را در شیوه زندگی بشر امروزی ایجاد کرده است (سرافرازی و معمارزاده، ۱۳۸۷: ۴). استقرار دولت الکترونیک به بهبودهای قابل ملاحظه‌ای از قبیل موارد ذیل در دولت منجر خواهد شد؛ استقرار دولت الکترونیک اولین گام در تدوین دولت الکترونیک است. بدین معنا که سیاستگذاران باید بدانند که دقیقاً در پی دست یافتن به چه چیزی هستند. دولت الکترونیک ظرفیت‌های بالایی برای ایجاد ارتباطات الکترونیک بین دولت و شهروندان، دولت با بخش خصوصی و اجزای مختلف درون دولت دارد. هر حکومتی با توجه به شرایط خاص خود می‌تواند در هنگام تدوین دولت الکترونیک مورد نظر خود، قلمرو نفوذ و گسترش این پدیده را تعریف کند. پس از این مرحله باید نسبت به تدوین استراتژی اقدام شود. این استراتژی از این لحاظ حائز اهمیت است که برنامه‌های عملی مهندسی مجدد فرآیندها و رویه‌ها را به گونه‌ای که در راستای دولت الکترونیک و حمایت‌کننده آن باشد، هدایت کرده و همچنین گام‌های اولیه حرکت را تعیین می‌سازد (عاملی، ۱۳۹۴: ۱۰۲).

حسینی صدر آبادی و السادات هاشمیه (۱۳۹۷) تحقیقی را تحت عنوان نقش دولت الکترونیک در کاهش فساد اداری انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد

پرداختند. نتایج نشان داد که تمرکز زدایی مالی تاثیری بر کاهش فساد اداری ندارد.

رودریگرز و کروجر^{۱۵} (۲۰۱۵) با استفاده از داده های مقطعی و سری زمانی سالهای ۲۰۰۴-۱۹۹۰، اثرگذاری تمرکززدایی مالی بر رشد اقتصادی کشورهای اروپای شرقی و مرکزی را مورد آزمون قرار دارند. نتایج نشان می دهد که تمرکززدایی مخارج، اثر منفی بر رشد اقتصادی این کشورها داشته است اما تمرکززدایی درآمدی، اثر مثبت معناداری بر رشد اقتصادی این ۱۶ کشور داشته است.

تیسن^{۱۶} (۲۰۱۴) در یک مطالعه تطبیقی نشان داد که رابطه بین تمرکززدایی و رشد اقتصادی در بین کشورهای صنعتی کوهانی شکل است و شاخص تمرکززدایی مالی تا نقطه بهینه می تواند بر رشد اقتصادی این کشورها اثر معنادار مثبت داشته باشد. اما بعداز آن نقطه بهینه افزایش میزان تمرکززدایی مالی رشد اقتصادی را کاهش می دهند.

۱-۱. الگوی مفهومی تحقیق

با توجه به اینکه تحقیق حاضر به بررسی تاثیر تمرکز زدایی دولت بر کاهش فساد اداری با نقش میانجی استقرار دولت الکترونیک در سازمان های دولتی استان آذربایجان غربی پرداخته است، لذا الگوی مفهومی زیر قابل ارائه می باشد.

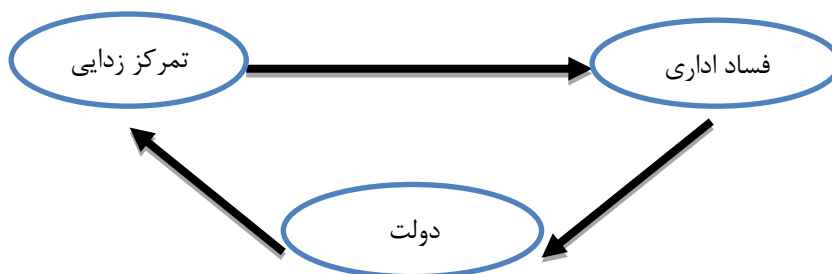
که دولت الکترونیک در کاهش فساد اداری تاثیر بسزایی دارد.

حجازیان (۱۳۹۵) به بررسی نقش دولت الکترونیک در مبارزه با فساد اداری پرداخته است. سوال اصلی که محقق را بر آن داشت تا این تحقیق را انجام دهد این بود که آیا دولت الکترونیک بر کاهش یا کنترل فساد اداری و مالی ادارات دولتی تاثیر معنی دار دارد در نهایت تمام فرضیات تحقیق مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد تاثیر معنی داری در دولت الکترونیک در کاهش فساد اداری و مالی در ادارات دولتی وجود دارد.

پوررضا و اسماعیلیان (۱۳۹۵) به اثربخشی استقرار دولت الکترونیک بر کنترل فساد مالی در ادارات و نهادهای دولتی پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که استقرار دولت الکترونیک بر کنترل فساد مالی در ادارات و نهادهای دولتی تاثیر گذار است.

ملکوتی زاده (۱۳۹۵) به تحقیقی تحت عنوان دولت الکترونیک و مبارزه با فساد پرداخت. نتایج نشان داد در مبارزه با پدیده فساد اداری، دولت الکترونیک، با ملزومات و راهکارهای اجرایی می تواند دارای تاثیراتی بسیار مثبت و راهگشا در کاهش یا حذف فساد اداری در سازمان باشد.

رودبار شجاعی و جرجرزاده (۱۳۹۴) به بررسی تأثیر تمرکززدایی مالی و درآمد منابع بر فساد اداری

شکل ۱: الگوی مفهومی تحقیق

(منبع: یافته های تحقیق)

فرضیه اصلی

• تمرکز زدایی دولت بر کاهش فساد اداری با نقش میانجی استقرار دولت الکترونیک در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی، تاثیر دارد.

فرضیه‌های فرعی

- تمرکز زدایی دولت بر کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی، تاثیر دارد.
- استقرار دولت الکترونیک بر کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی، تاثیر دارد.
- تمرکززدایی دولت بر استقرار دولت الکترونیک در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی، تاثیر دارد.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش گردآوری داده‌ها نیز، توصیفی (پیمایشی) و از نظر روابط بین متغیرها جزء تحقیقات همبستگی است. کلیه کارکنان سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی قلمروی مکانی تحقیق می‌باشد. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل کلیه کارکنان سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی و به تعداد ۶۳۰۷۹ نفر بوده که با استفاده از فرمول کوکران و روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه بندی شده تعداد ۳۸۲ نفر به شرح جدول شماره ۱ به عنوان اعضای نمونه آماری انتخاب شدند. جهت جمع‌آوری و سنجش اطلاعات در پژوهش حاضر به ترتیب از پرسشنامه استاندارد تمرکززدایی پیترریج و درابدالی (۱۳۹۲) با ضریب پایایی ۰/۸۵ پرسشنامه استقرار دولت الکترونیک رضایی کیا (۱۳۹۲) با ضریب پایایی ۰/۸۱، و پرسشنامه استاندارد فساد اداری شریفی و ژانگ (۲۰۰۹) با ضریب پایایی ۰/۹ استفاده گردید. جهت سنجش میزان روایی گویه‌ها، مقادیر روایی محتوا (نسبت روایی و شاخص روایی) روایی صوری و روایی سازه آن‌ها اندازه‌گیری شد.

جدول ۱: تعداد نمونه به تفکیک سازمان

ردیف	سازمان	تعداد	ردیف	سازمان	تعداد
۱	استانداری	۵	۲۶	بازرسی	۱
۲	ثبت احوال	۱	۲۷	اداره کل	۵
۳	پزشکی قانونی	۰	۲۸	پست	۲
۴	اوقاف و امور	۰	۲۹	آموزش و	۲۲۶
۵	امور اقتصادی	۱	۳۰	بنیاد	۲
۶	صنایع دستی و	۱	۳۱	نظارت	۴
۷	اداره کل	۱	۳۲	اموال	۰
۸	اداره کل	۰	۳۳	آب و	۱
۹	اداره کل	۱	۳۴	آب و	۱
۱۰	اداره کل انتقال	۱	۳۵	حمل و	۱
۱۱	اداره کل	۳	۳۶	تعاون	۱
۱۲	اداره کل	۱	۳۷	تعزیرات	۰
۱۳	اداره کل منابع	۲	۳۸	حج و	۰
۱۴	اداره کل	۱	۳۹	فنی و	۲
۱۵	اداره کل	۰	۴۰	دانشگاه	۷
۱۶	اداره کل امور	۰	۴۱	علوم	۸۲
۱۷	اداره کل	۱۰	۴۲	صنعتی	۱
۱۸	اداره کل راه و	۲	۴۳	جهاد	۰
۱۹	اداره کل	۱	۴۴	غله	۰
۲۰	اداره کل	۱	۴۵	کانون	۱
۲۱	اداره کل	۰	۴۶	بیمه	۱
۲۲	اداره کل	۲	۴۷	کمیته	۰
۲۳	اداره کل ثبت	۲	۴۸	کتابخانه-	۱
۲۴	اداره کل	۴	۴۹	ارتباطات	۰
۲۵	حوزه هنری	۰	۵۰	آزمایشگاه	۰
		جمع کل	۳۸۲		

یافته‌ها پژوهش

یافته‌های توصیفی

بر اساس نتایج فراوانی جنسیت، کمترین افراد پاسخ دهنده را زنان با ۶۹ نفر (۱/۱ درصد) و ۳۱۳ نفر باقیمانده را مردان (۹/۸۱ درصد) تشکیل می‌دادند.

بر اساس نتایج فراوانی سن، بیشترین افراد شرکت کننده در تحقیق در گروه سنی ۲۶-۳۵ سال با تعداد ۱۶۷ نفر (۴۳/۷ درصد) و کمترین فراوانی متعلق به گروه ۴۶-۵۵ سال با تعداد ۳۶ نفر (۹/۴ درصد) بودند. بر اساس نتایج فراوانی تحصیلات، بیشترین افراد شرکت کننده در تحقیق دارای مدرک کارشناسی با تعداد ۲۲۴ نفر (۵۸/۶ درصد) و کمترین تعداد مربوط به مدارک دکترا با تعداد ۱۰ نفر (۲/۶ درصد) بودند. بر اساس نتایج حاصل از فراوانی وضعیت تاهل، بیشترین افراد شرکت کننده در تحقیق را متاهلین با تعداد ۳۳۴ نفر (۸۷/۴ درصد) و کمترین را مجردان ۴۸ نفر (۱۲/۶ درصد) شرکت کنندگان تشکیل می دادند.

در تحلیل عاملی ابتدا باید اطمینان حاصل شود که آیا داده‌های موجود برای تحلیل را می توان استفاده نمود یا نه؟ بدین منظور از شاخص KMO و آزمون بارتلت استفاده شده است.

جدول ۲: کفایت نمونه گیری (آزمون بارتلت)

KMO	کای دو	درجه آزادی	معنی داری
۰/۸۵۲	۳۳۶/۲۹۷	۳۶	۰/۰۰۰

از آنجا که مقدار شاخص KMO، ۰/۷۹۳ است (شاخص مناسب بیشتر از ۰/۶ می باشد) تعداد نمونه آماری برای تحلیل عاملی کافی می باشد. همچنین مقدار سطح معنی داری آزمون بارتلت کمتر از ۰/۰۵ درصد می باشد که نشان می دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار، مدل عاملی مناسب است.

تعیین نرمال بودن توزیع داده‌ها

برای نشان دادن نرمال و غیر نرمال بودن توزیع متغیرها از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف^۰ (K-S) استفاده شد. اگر سطح معنی داری بزرگتر از ۰،۰۵ باشد توزیع نرمال بوده و در غیر اینصورت توزیع نرمال نیست. با توجه به جدول (۳) نتایج آزمون نشان می - دهد تمامی متغیرهای مورد بررسی نرمال می باشد.

جدول ۳: نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی توزیع طبیعی داده ها

ابعاد	تعداد	کولموگروف اسمیرنوف	معنی داری
تمرکز زدایی دولت	۳۸۲	۱/۰۲۱	۰/۱۳۴
استقرار دولت الکترونیک	۳۸۲	۱/۰۲۲	۰/۱۳۰
کاهش فساد اداری	۳۸۲	۱/۰۱۲	۰/۱۹۸

یافته‌های استنباطی

بررسی همبستگی متغیرهای پژوهش

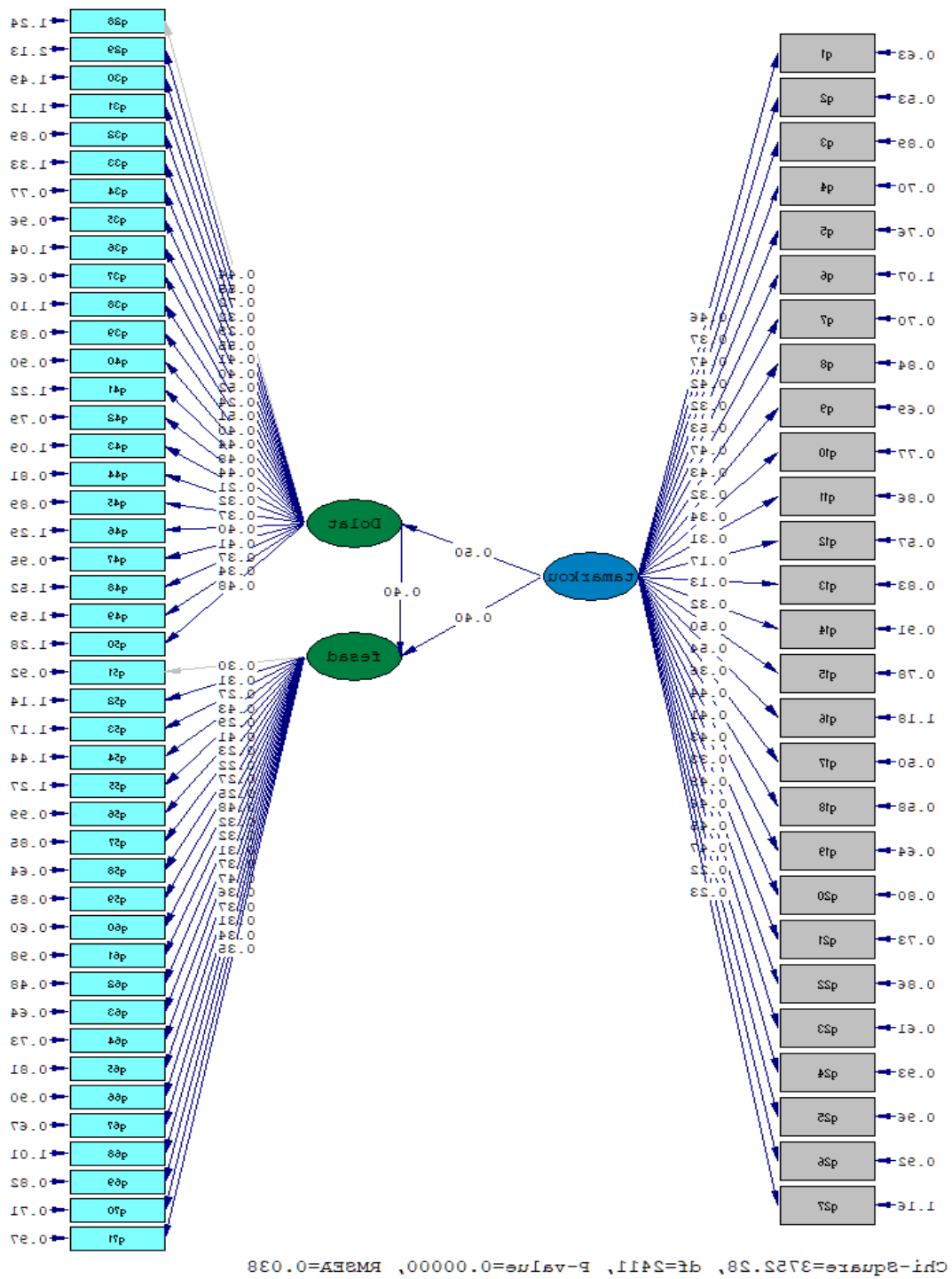
قبل از پرداختن به آزمون الگوی ساختاری، ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش ارائه تا رابطه بین متغیرها مورد بررسی قرار گیرد که به صورت جدول زیر منتج گردید.

با توجه به جدول ۴ همه متغیرهای تحقیق با یکدیگر رابطه معنی داری دارد. خروجی نرم افزار بر اساس ضرایب استاندارد به شرح ذیل ارائه گردید.

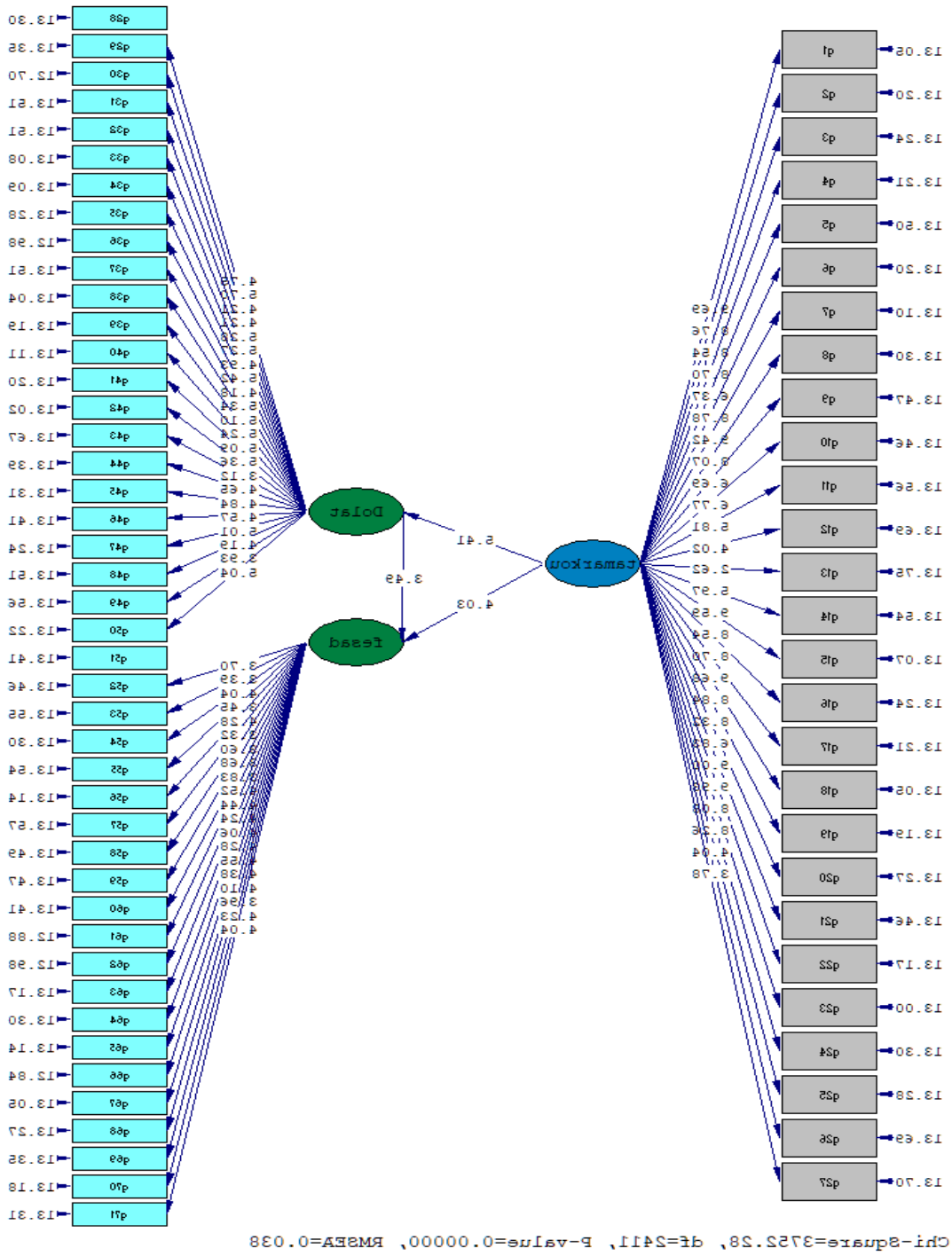
جدول (۴): ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیر پژوهش	تمرکز زدایی دولت	استقرار دولت الکترونیک	کاهش فساد اداری
تمرکز زدایی دولت	۱	۰/۸۲۳	۰/۷۰۹
استقرار دولت الکترونیک	...	۱	۰/۸۳۱
کاهش فساد اداری	۱

فصلنامه خطمی گدای عمومی در مدیریت

شکل ۲: خروجی نرم افزار بر اساس ضرایب استاندارد

سال دهم / شماره سی و پنجم / پاییز ۱۳۹۸

شکل ۳: خروجی نرم افزار بر اساس ضرایب t

جدول (۵): برآورد ضرایب اثرات غیر مستقیم تمرکز زدایی دولت بر کاهش فساد اداری با نقش میانجی‌گری

استقرار دولت الکترونیک

متغیر مستقل	متغیر میانجی	متغیر وابسته	معنی‌داری	VAF
تمرکز زدایی دولت	استقرار دولت الکترونیک	کاهش فساد اداری	۴/۲۴۶	۰/۶۰

بررسی فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی: تمرکززدایی دولت بر کاهش فساد اداری با نقش میانجی استقرار دولت الکترونیک در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی، تأثیر دارد. با توجه به جدول فوق و با استفاده از آزمون سوبل، ضریب معناداری اثر تمرکز زدایی دولت بر کاهش فساد اداری با نقش میانجی‌گری استقرار دولت الکترونیک (بیشتر از ۱/۹۶) نشان می‌دهد که فرض صفر رد می‌شود و در سطح اطمینان ۹۵ درصد، این نقش میانجی معنادار می‌باشد؛ همچنین مقدار VAF محاسبه شده، نشان دهنده شدت تأثیر برابر ۰/۶۰ می‌باشد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت استقرار دولت الکترونیک بر تأثیر تمرکززدایی دولت بر کاهش فساد اداری نقش میانجی در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی ایفا می‌کند.

فرضیه فرعی اول: تمرکز زدایی دولت بر کاهش فساد اداری در سازمان های دولتی استان آذربایجان غربی، تأثیر دارد.

جدول ۶: برآورد ضرایب اثرات مستقیم

متغیر مستقل	متغیر وابسته	آماره t	ضریب مسیر
تمرکز زدایی دولت	کاهش فساد اداری	۴/۰۳	۰/۴۰

همان‌طور که در جدول ۶ پیداست ضریب معناداری برای تمرکز زدایی دولت بر کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی بیشتر از ۱/۹۶ نشان می‌دهد که این رابطه معنادار می‌باشد؛ بنابراین فرض صفر رد می‌شود و می‌توان نتیجه گرفت تمرکز زدایی دولت بر کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی تأثیر دارد. همچنین بنا به ضرایب مسیر می‌توان گفت تمرکز زدایی دولت به اندازه ۰/۴۰ بر کاهش فساد اداری در سازمان های دولتی استان آذربایجان غربی تأثیر دارد یا

با افزایش یک واحدی در تمرکز زدایی دولت، کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی به اندازه ۰/۴۰ افزایش خواهد یافت.

فرضیه فرعی دوم: استقرار دولت الکترونیک بر کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی، تأثیر دارد.

ضریب معناداری برای استقرار دولت الکترونیک بر کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی بیشتر از ۱/۹۶ نشان می‌دهد که این رابطه معنادار می‌باشد؛ بنابراین فرض صفر رد می‌شود و می‌توان نتیجه گرفت استقرار دولت الکترونیک بر کاهش فساد اداری در سازمان های دولتی استان آذربایجان غربی تأثیر دارد همچنین بنا به ضرایب مسیر می‌توان گفت استقرار دولت الکترونیک به اندازه ۰/۴۰ بر کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی تأثیر دارد یا با افزایش یک واحدی در استقرار دولت الکترونیک، کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی به اندازه ۰/۴۰ افزایش خواهد یافت.

فرضیه فرعی سوم: تمرکز زدایی دولت بر استقرار دولت الکترونیک در سازمان های دولتی استان آذربایجان غربی، تأثیر دارد.

ضریب معناداری برای تمرکززدایی دولت بر استقرار دولت الکترونیک در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی بیشتر از ۱/۹۶ نشان می‌دهد که این رابطه معنادار می‌باشد؛ بنابراین فرض صفر رد می‌شود و می‌توان نتیجه گرفت تمرکز زدایی دولت بر استقرار دولت الکترونیک در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی تأثیر دارد. همچنین بنا به ضرایب مسیر می‌توان گفت تمرکززدایی دولت به اندازه ۰/۵۰ بر استقرار دولت الکترونیک در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی تأثیر دارد یا با افزایش یک واحدی در تمرکز زدایی دولت، استقرار دولت

الکترونیک در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی به اندازه (۰/۵۰) افزایش خواهد یافت.

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی تاثیر تمرکز زدایی دولت بر کاهش فساد اداری با استفاده از نقش متغیر میانجی استقرار دولت الکترونیک در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی به اجرا در آمد. نتایج تحقیق نشان داد تمرکز زدایی دولت از طریق استقرار دولت الکترونیک بر کاهش فساد اداری در سازمان های دولتی استان آذربایجان غربی تاثیر دارد، نتیجه به دست آمده با نتیجه پژوهش حسینی صدر آبادی و السادات هاشمیه (۱۳۹۷) تحت عنوان نقش دولت الکترونیک در کاهش فساد اداری صورت گرفت و نتایج پژوهش نشان آن می‌شود، همسو می‌باشد.

نتایج دیگر تحقیق نشان داد تمرکز زدایی دولت بر کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی تاثیر دارد نتیجه به دست آمده با نتیجه پژوهش رودبار شجاعی و جرجرزاده (۱۳۹۴)، رودریگرز و کروجر (۲۰۱۵) و تیسن (۲۰۱۴) همخوانی دارد. نتایج پژوهش نشان داد که افزایش تمرکززدایی در ابعاد مختلف، از طریق انتقال قدرت به سطوح پایین تر دولت برای کاهش قدرت انحصاری دولت مرکزی، اصلاحات در بخش عمومی و مقررات-زدایی و شفافیت قوانین و مقررات، شرایطی را مهیا می‌کند که طی آن مقامات دولتی امکان تبانی و فساد را با بنگاه‌های اقتصادی بخش خصوصی نخواهند داشت و پیامد این امر نیز تشویق ورود بخش خصوصی به فعالیت‌های اقتصادی است، همسو می‌باشد، در نتیجه نتایج، تاکید بر ارتباط تنگاتنگ بین شاخص‌های توسعه اقتصادی و انسانی با کنترل و ریشه کنی فساد دارد، به گونه‌ای که با بهبود سطح رفاه اقتصادی جامعه و توسعه علمی و سلامت آن، جامعه به سمت سلامت اداری و اقتصادی نیز هدایت می‌شود.

نتایج نشان داد استقرار دولت الکترونیک بر کاهش فساد اداری در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی تاثیر دارد. نتیجه به دست آمده با نتیجه پژوهش حسینی صدر آبادی و السادات هاشمیه (۱۳۹۷)، خبازیان (۱۳۹۵)، پوررضا و اسماعیلیان (۱۳۹۵)، ملکوتی‌زاده (۱۳۹۵) و رودبار شجاعی و جرجرزاده (۱۳۹۴) همسو می‌باشد. لذا می‌توان نتیجه گرفت فساد اداری از جمله جرایم و معضلاتی است که همه دولت‌ها در صدد مبارزه با آن می‌باشند. امروزه عوامل و زمینه‌های گوناگونی وجود دارند که می‌توانند موجب پیدایش و گسترش و ترویج فساد اداری به صورت بالقوه و بالفعل شوند. راهکارهای مختلفی در خصوص جلوگیری از افزایش فساد اداری پیشنهاد شده است اما امروزه با گسترش فناوری اطلاعات تمام ابعاد زندگی بشر دچار تحول بنیادین شده به طوری که دنیای کنونی را در جریان یک دگردیسی کامل قرار داده است و این روند همچنان ادامه دارد. در این میان توسعه و کاربرد فناوری اطلاعات با هدف استقرار دولت الکترونیک آغازگر مرحله جدیدی از حیات مدیریت بخش عمومی است و دولت‌ها در تلاشند با استقرار آن گام مهمی در راستای حرکت به سوی جامعه‌ی اطلاعاتی بردارند. به دلیل ماهیت فناوری اطلاعات و ارتباطات انتظار می‌رود که کاربرد این صنعت باعث افزایش شفافیت فرآیندهای اداری و تصمیم‌گیری شود. این باور وجود دارد که به کارگیری اینترنت و دیگر ابزارهای اطلاعاتی، سرانجام جایگزین تصمیم‌های غیرشفاف و غیر دموکراتیک متصدیان امور و مدیران دولتی خواهد شد، اما اجرای کنترل فساد همیشه فعالیتی کاربر و اطلاعات بر بوده و به همین دلیل، مدیران به فنون و ابزار کمکی نیاز دارند تا بتوانند با اتکا به آنها، فساد اداری را کنترل کنند.

یافته و نتایج پایانی نیز نشان داد که تمرکززدایی دولت بر استقرار دولت الکترونیک در سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی تاثیر دارد. می‌توان نتیجه

گرفت یکی از مهمترین مقولات در جامعه اطلاعاتی، مسئله دولت الکترونیک است. دولت الکترونیک به معنای فراهم کردن شرایطی است که دولت بتواند خدمات خود را به صورت شبانه روزی و در تمام ایام هفته به شهروندان ارائه کند. این امر در سال‌های اخیر به طور جدی در دستور کار دولت‌ها قرار گرفته است و دولت مردان هوشمند نیروهای خود را در راه تحقق چنین شرایطی بسیج کرده‌اند و در صدد برآمده‌اند که فرایند سیاسی اقتصادی و اجتماعی را با کمک فناوری نوین ارتباطات و اطلاعات اصلاح کرده و از این طریق به شیوه کارآمد تری به ارائه خدمات پردازند. در حقیقت به کارگیری و گسترش دولت الکترونیک غالباً در جهت ارائه انجام تغییرات در فرآیندهای دولتی نظیر تمرکز زدایی، بهبود کارایی و اثربخشی و بهره‌وری بالاتر است.

بنابراین، پیشنهادهای ذیل در راستای تحقیق حاضر ارائه می‌شود:

(۱) اجرای نظام عدم تمرکز در سطوح مدیریتی موجب خواهد شد تا مدیران ارشد سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی از فرصت کافی برای انجام وظایف اساسی نظیر برنامه‌ریزی راهبردی، نظارت در اجرا، ایجاد هماهنگی، و اتخاذ تصمیمات کلان، برخوردار گردند.

(۲) از آنجا که کارکنان سازمان‌های دولتی و شهروندان درگیر در فرایند فساد اداری به ارزیابی منافع و هزینه‌های این اقدام می‌پردازند؛ لذا روش‌هایی برای نظارت بر فساد نظام اداری مؤثرند که سبب کاهش منافع یا افزایش هزینه‌های مورد انتظار برای عوامل دخیل در فساد شوند.

(۳) ایجاد تحول بنیادین سازمان‌های دولتی استان آذربایجان غربی همچون اصلاح و متناسب سازی تشکیلات سازمانی، توسعه دولت الکترونیک، بهبود نظام بودجه‌ریزی، مدیریت مالی اثربخش، نظام

مالیاتی کارآمد و اقدام‌های مشابه می‌تواند در کاهش فساد نظام اداری مؤثر باشد.

(۴) تدوین برنامه‌های جامع آموزشی برای آشنا سازی کارکنان سازمان‌های دولتی با نظم نوین و توسعه مهارت‌های مورد نیاز، از موارد ضروری پذیرش و اجرای اصلاحات به شمار می‌آیند.

(۵) کارکنان مسؤول تدوین و اجرای سیاست‌ها و برنامه‌ها باید از آموزش لازم و مهارت کافی برخوردار باشند.

(۶) از عوامل مهمی که سبب می‌شود تا افراد حقیقی یا بخش خصوصی به روش‌های ناسالم برای انجام کار خود متوسل شوند، قوانین و مقررات پیچیده و غیرضروری است. لذا، مقررات زدایی به معنای حذف، کاهش یا تغییر در مقررات و رویه‌ها و دستورات عمل‌ها جهت تسهیل گردش فعالیت‌ها در زمینه‌های اقتصادی - اجتماعی و بر اساس ضرورت‌ها و الزامات، می‌تواند به کاهش میزان فساد نظام اداری منجر شود.

(۷) فساد استخدامی به معنای اعمال تبعیض و عدم توجه به معیارهای شایستگی در انتخاب، انتصاب و ارتقای کارکنان، محیط سازمان‌ها را برای رشد فساد آماده می‌کند؛ چرا که این امر به ایجاد شبکه‌های غیررسمی در سازمان کمک کرده و از طریق کاستن از هزینه‌های اقدام به فساد اداری، عرضه فساد را افزایش می‌دهد. استقرار نظام متمرکز گزینش و شفافیت در فرایند و نتایج انتخاب و نیز برقراری سازوکارهای منطقی و روشن در انتصاب‌ها و ارتقای درون سازمانی می‌تواند فساد استخدامی و تبعات نامطلوب آن را محدودتر سازد.

(۸) فقدان تبعیض در پرداخت حقوق و دستمزد در سطوح مختلف، و بهبود حقوق و مزایای کارکنان کم درآمد گام مهمی در تحقق نظام اداری عاری از فساد اداری است.

۹) فقر اقتصادی و علمی - آموزشی دو عامل بسیار مهم در پیدایش فساد اداری به شمار می‌آیند و به ویژه عامل اخیر که خطرناکتر به نظر می‌رسد. لذا، افزایش سطح آگاهی عمومی نسبت به آثار زیان‌بار و متعددی که فساد اداری بر زندگی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه می‌گذارد و ایجاد درک و شناخت عمومی برای مبارزه با فساد از جمله طرق مطلوبی است که می‌تواند در ارتقای سلامت نظام اداری مؤثر واقع شود.

منابع و ماخذ

اسدزاده، هانیه (۱۳۹۲). بررسی نقش سیاست‌های منطقه‌ای برنامه‌های توسعه بعد از انقلاب در تمرکززدایی تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تحقیقات و فناوری، دانشگاه گیلان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، کارشناسی ارشد، استاد راهنما مجید یاسوری.

پوررضا، مهدی و مهدی اسماعیلی (۱۳۹۵). اثربخشی استقرار دولت الکترونیک بر کنترل فساد مالی در ادارات و نهادهای دولتی، سومین همایش بسترهای فساد مالی و اداری در نظام حقوقی ایران با رویکرد اصلاح و توسعه نظام حقوقی، میبد، حسینی صدرآبادی، ایرج و لیلا السادات هاشمیه (۱۳۹۵). نقش دولت الکترونیک در کاهش فساد اداری، سومین همایش بسترهای فساد مالی و اداری در نظام حقوقی ایران با رویکرد اصلاح و توسعه نظام حقوقی، میبد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد، خبازیان، زهرا (۱۳۹۵). نقش دولت الکترونیک در مبارزه با فساد اداری، سومین همایش بسترهای فساد مالی و اداری در نظام حقوقی ایران با رویکرد اصلاح و توسعه نظام حقوقی، میبد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد،

ذاکر صالحی، غلامرضا؛ (۱۳۹۱). راهبردهای مبارزه با فساد اداری، انتشارات جنگل، جاودانه، چاپ دوم.

ربیعی، حمیدرضا (۱۳۸۳). دولت الکترونیکی تجربه دولت آلمان، با حمایت شورای عالی اطلاع رسانی مرکز مخابرات معاونت پشتیبانی وزارت کار و امور اجتماعی، دانشگاه صنعتی شریف.

رشیدیان، سیما؛ نژادایرانی، فرهاد (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین خویشن‌شناسی مدیران و سلامت اداری و مالی (مطالعه موردی: ادارات دولتی شهرستان ملکان، فصلنامه پژوهش‌های حسابداری؛ مقاله ۱۷، دوره ۴، شماره ۴، صص ۱۱۳-۱۳۰).

رضویان، محمد تقی (۱۳۸۳) تمرکززدایی در کشورهای درحال توسعه و ایران، ناشر: شروین، چاپ سوم.

رودبار شجاعی، صدرا و علیرضا جرجرزاده (۱۳۹۴). بررسی تأثیر تمرکززدایی مالی و درآمد منابع بر فساد اداری، دومین کنفرانس بین‌المللی آینده پژوهی، مدیریت و توسعه اقتصادی، مشهد، دانشگاه تربیت مدرس.

زاهدی، سیدمحمد، نجفی‌زاده، محمدمحسن (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی نظام مدیریت عملکرد کارکنان در دانشگاه علوم پزشکی قزوین با استفاده از مدل سه شاخگی، فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت توسعه و تحول، دوره ۲۵، شماره ۳، صص ۵۹-۶۹.

سرفرازی، مهرزاد؛ معمار زاده، غلامرضا (۱۳۸۷). بررسی رابطه متقابل دولت الکترونیک و دولت سیار، پنجمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت فناوری اطلاعات و ارتباطات، تهران، ندای اقتصاد بامداد.

سلیمی غلامرضا، پورعزت علی اصغر (۱۳۸۹). بررسی تاثیر رابطه ادراک بی‌عدالتی در سازمان بر گسترش میل به فساد اداری، فصلنامه علمی پژوهشی اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت): بهار و تابستان ۱۳۸۹، دوره ۴، شماره ۱: صص ۱۳۱ - ۱۵۹.

سیاست‌های کلی نظام اداری ابلاغ شده از جانب رهبر معظم انقلاب اسلامی، (۱۳۸۹/۰۱/۳۱)، <http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=16992>.

نظریا، علی اصغر (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین گسترش شاخص های دولت الکترونیک و رشد مولفه های حکمرانی خوب (مطالعه موردی: شهرداری های مناطق استان قم)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور استان مرکزی.

نیکنام، شاهرخ (۱۳۸۷). بررسی مفاسد اقتصادی و مالی در قراردادهای اداری، انتشارات قانون یار.

وطن ملک، مسعود (۱۳۹۵). تحلیل و بررسی فساد اداری و نگاهی بر قوانین و خط مشی ها، ناشر: انتشارات ماهواره.

هادی زاده مقدم، ابراهیم، نکویی زاده، مجتبی. و میرزاده، لعی (۱۳۸۹). نقش تئوری پیچیدگی در تحول سازمان ها. تدبیر، دوره ۲۱۶، صص. ۳۰-۳۵.

یعقوبی، نورمحمد (۱۳۸۸) دولت الکترونیک: رویکرد مدیریتی، نشر افکار، چاپ دوم

Allega P.(2004)"Yes Virginia, There is Enterprise Architecture", Meta Group.

Bauhr, M. (2012). Resisting Transparency: Corruption, Legitimacy and the Quality of Global Environmental Policies. *Global Environmental Politics*, 12(4): 9-29.

Bertot, J. C., Jaeger, P. T. & Grimes, J. M. (2010). Using ICTs to create a culture of transparency: E-government and social media as openness and anti-corruption tools for societies. *Government information quarterly*, 27(3): 264-271

Kurer, Oskar (2005). "Corruption: An Alternative Approach to Its Definition and Measurement". University of Erlangen-Nuremberg, Germany, *Political Studies*, 56-69.

Lipset, S.M. & Lenz, G.S. (2000), "Corruption, Culture and Markets", in L. E. Harrison & S. P. Huntington (Eds.), *Culture matters: How values shape human progress*: 112-124. New York: Basic Books.

Pavel, J. & Ochraha, F. (2013). Analysis of the Impact of Transparency, Corruption, Openness in Competition and Tender Procedures on Public Procurement in the Czech Republic. *Central European Journal of Public Policy*, 7(2): 114-134.

Radriguez. A & Kroijer. Anne (2015) Fiscal Decentralization and Economic Growth in Central and Eastern Europe *Growth and Change* Vol,40(3),387-417.

عاملی، سید سعید رضا (۱۳۹۴) نظریه ها و مفاهیم اساسی دولت الکترونیک، انتشارات دانشگاه تهران.

عبدالله نژاد، اسرین (۱۳۹۷) بررسی عملکرد دولت محلی و تمرکززدایی از دیدگاه حقوق عمومی، پژوهش ملل، تیر ۱۳۹۷، شماره ۳۱، صص ۱۳۷-۱۵۰. عیوضی، میثم، غلامرضا سرخانی (۱۳۹۲). تحلیل و بررسی فساد اداری و نگاهی بر قوانین و خط مشی ها؛ انتشارات ماهواره، چاپ سوم.

فراخوان رهبر معظم انقلاب اسلامی برای تکمیل و ارتقای الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، (۱۳۹۷/۰۷/۲۲)؛ (<http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=40693>).

فرمان هشت ماده ای رهبر معظم انقلاب اسلامی به سران قوا درباره مبارزه با مفاسد اقتصادی، (۱۳۸۰/۰۲/۱۰) (<http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=3062>).

فیضی، کامران و مقدسی، علیرضا (۱۳۸۴)، دولت الکترونیک؛ بازآفرینی دولت در عصر اطلاعات، چاپ اول، تهران: انتشارات ترمه.

قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، مصوب ۱۳۹۰/۰۲/۲۹ مجلس شورای اسلامی، (<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/802617>).

محمدپناه، مراد (۱۳۸۶). نقش فرهنگ سازمانی در پیشگیری از فساد اداری، مهارت، شماره ۲۹، صص ۷-۱۰.

ملکوتی زاده، مهدی (۱۳۹۵). دولت الکترونیک و مبارزه با فساد، سومین همایش بسترهای فساد مالی و اداری در نظام حقوقی ایران با رویکرد اصلاح و توسعه نظام حقوقی، میبد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد.

ملکی، حسن و آقا محمدی، جواد (۱۳۹۴) تمرکزگرایی و تمرکززدایی در فرایند برنامه ریزی توسعه آموزشی: چالش ها و موانع، ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، شماره ۱۸۰، صص ۱۳-۱۴.

Thiesen, U. (2014) Fiscal decentralization and economic growth in high income OECD countries, *Fiscal, Studies* 24, 237-274.

یادداشت‌ها

¹ *Bauhr*

² *Kurer*

³ <http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=3062>

⁴ <http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=16992>

⁵ <http://farsi.khamenei.ir/newscontent?id=40693>

⁶ *Collins and Green*

⁷ *Robbins*

⁸ *Allega*

⁹ *Gutar Mirdal*

¹⁰ *Bertot, Jaeger & Grimes*

¹¹ <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/802617>

¹² *Samuel Huntington*

¹³ *Pavel, & Ochrana*

¹⁴ *Lipset & Lenz*

¹² *Radriguez. A & Kroijer A*

¹⁶ *Thiessen*